

Politikai átrendeződés a pandémia és a háború árnyékában

A 2022. évi lettországi parlamenti választás és következményei

TÓTH LÁSZLÓ¹

ABSZTRAKT

Lettország pártrendszere a kilencvenes évektől fogva – lényegében a függetlenedés és demokratizálódás óta – az instabilabbak közé tartozik európai összehasonlításban. Bár a 2010-es évek közepén volt egy periódus, ami a releváns pártok körének stabilizálódását, és a pártok számának csökkenését mutatta, az évtized végére ismételen nagy lett a fluktuáció a balti köztársaság pártjai között. A 2018-as választást követően, rekord hosszú idő után megalakult Kariņš-kabinet mégis egyedülálló rekordot állított fel az országban: ez volt az első kormány, amely kitöltött egy teljes, négy éves parlamenti ciklust. A kormány két kihívással küzdött meg hivatali ideje alatt, a 2020 tavaszán kezdődő pandémiával, majd a 2022. február 24-én kezdődő, Ukrajna elleni orosz agresszióval. Mindkettő jelentős hatással volt a pártpaletta alakulására. Jelen tanulmány célja, hogy bemutassa a lettországi pártpolitikai paletta változásait az elmúlt két törvényhozási ciklusban, elemezze a 2022 októberi választás eredményeit, kiemelten kezelve az orosz–ukrán háború hatásait a pártstruktúra átalakulására és a választások eredményére.

KULCSSZAVAK: Lettország, választás, háború, pártrendszer, instabilitás, pandémia

ABSTRACT

Political reorganization in the shadow of the pandemic and war – The 2022 Latvian parliamentary election and its consequences

Latvia's party system has been one of the most unstable in European comparison since the 1990s, essentially since independence and democratization. Although there was a period in the middle of the 2010s, which showed the stabilization of the range of relevant parties and a decrease in the number of parties, by the end of the decade the fluctuation between the parties of the Baltic republics was again high. The Kariņš cabinet, formed after a record long time after the 2018 election, nevertheless set a unique record in the country: it was the first government to complete a full four-year parliamentary term. The government faced two challenges during its tenure, the pandemic that began in the spring of 2020, and the Russian aggression against Ukraine that began on February 24, 2022. Both had a significant impact on the development of the party structure. The aim of this paper is to present the changes in the political palette

¹ Széchenyi István Egyetem, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar, Alkotmányjogi és Politikatudományi Tanszék; e-mail: tothlaszlo@gmail.com

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

of Latvian parties in the last two legislative cycles, to analyze the results of the October 2022 election, giving priority to the effects of the Russian-Ukrainian war on the transformation of the party structure and the results of the elections.

KEYWORDS: Latvia, election, war, party system, instability, pandemic

Bevezetés

A 2022. február 24-én indult Ukrajna elleni orosz agresszió alapjaiban rendezte át a Baltikum három országának biztonsági helyzetét, és nyilvánvaló hatással volt az országok belpolitikai viszonyaira is. Ez a megváltozó helyzet értelemszerűen kihatott az azóta eltelt időszakban tartott parlamenti választások eredményére, különös tekintettel a Lettországból 2022. október 1-jén tartott parlamenti választásra. A Baltikum országai – mint egykor szovjet megszállás alatt álló országok – az EU és a NATO tagjai közül mindig is a keményvonalas, „héja” álláspontot képviselték Oroszországgal szemben, lényegében már a 2008 nyári grúzai háború, illetve a Krím 2014-es elcsatolása óta. Ez történelmi tapasztalataikból következik, hiszen a három közül egyik ország sem tekinti legitimnek az 1940 utáni, szovjet tagköztársaságként töltött időszakot, mindhárman erőszakos megszállásnak tekintik hivatalosan azt (Tóth 2021).

Észtország és Lettorság esetében az Oroszországgal kapcsolatos viszonyt befolyásolja egy további tényező: a lakosság jelentős hányadát teszi ki az orosz, vagy orosz ajkú kisebbség, akiknek egy része az 1940-es megszállást követően lett betelepítve a tagköztársaságokba (Auers 2015).

Ez mind a két tagköztársaság, majd független ország társadalmi és politikai viszonyaira alapvető befolyást gyakorolt. Tönis Saarts (2016) ezt nevezte etnikai-koloniális hatalomgyakorlási módszernek, amely a kommunista uralom működési mechanizmusainak következményeit bemutató, eredetileg Herbert Kitschelt (2001) nevével fémjelzett modell továbbfejlesztésének eredménye. Ebben a helyzetben a betelepített idegen népességben az államalkotó nemzetek a megszálló hatalom eszközét látták.² Ezen örökség alapvető fontosságú következményekkel jár a demokratikus pártrendszerre nézve is, különös tekintettel a politikai baloldal hiányára, és az etnikai törésvonal meghatározó szerepére (Saarts 2016).

Lettorság, ahogy már említésre került, a leginkább instabil országok közé tartozik Európában, a pandémia előtti időszakot vizsgálva ebben az országban tartottak a legtöbbször törvényhozási választást, és egységnyi idő alatt itt működött a leg-

² Ennek része volt az is, hogy ezen tagköztársaságokban a kommunista vezetés alapvetően orosz (vagy keleti szláv) nemzetiségű emberekből állt, akiket „helytartónak” tekintettek a köztársaságok lakói. Ezzel szemben Litvániában volt egy kifejezetten nemzeti-reformkommunista irányzata is az uralkodó pártnak, akik később alkalmassá váltak a függetlenné vált országban is választott vezetővé válni, szociáldemokrata színekben (Saarts 2016).

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

több kormány is (ami maga után vonja, hogy a legtöbb irreguláris kormányváltás itt volt ezen időszak alatt).³ Az alábbiakban röviden bemutatásra kerülnek azok a tényezők, amelyek a pártrendszer instabilitásához vezettek, illetve röviden szintén ismertetésre kerülnek a pártrendszer alapvető jellemzői a függetlenné válást követő időszakban.⁴

Az intézményes viszonyok befolyása a pártrendszer stabilitására és a kormányzati stabilitásra

Az instabilitás mögött többféle ok húzódott meg. Az egyik, hogy az intézményrendszer megoldásai kedveztek ennek, ideértve a kormány-parlament viszonyrendszert, és a választási rendszert is (Tóth 2021).

Az intézményes viszonyok hatása mellett mindenképpen szükséges megemlíteni azt a tényt, hogy Közép-Európában alapvetően instabilabb pártstruktúrákról beszélhetünk, aminek a pártfejlődés jellegzetességeiből fakadó okai voltak: a pártok történelmi léptékben nagyon rövid idő alatt jöttek létre (van Biezen 2003), megalakulásuk és formálódásuk párhuzamosan zajlott maguknak az alkotmányos intézményrendszereknek a kialakulásával, amely folyamatoknak a pártok maguk is fontos aktorai voltak (Holmes 1998), valamint az átalakulásokat az országok többségében nem „kiérelt” pártok, hanem heterogén gyűjtőmozgalmak dominálták (Lewis 2001).

A lett választási rendszer tisztán arányos, bár ezt az arányosságot az 5%-os jogi küszöb, valamint a mandátumallokáció egykörös volta árnyalja (Nikolenyi 2014, Auers 2015; Tóth 2021). (A területi többmandátumos választókerületekben mandátumot nem eredményező szavazatok egyszerűen elvesznek. Jóllehet, a lett rendszer a kisebb pártokat inkább preferáló Sainte-Laguë formulát alkalmazza (Auers 2015), a közepesnek számító körzetmagnitúdó – 13 és 30 közötti az egy körzetben elnyerhető mandátumok száma – miatt ez a kisebb erőik számára kedvezőtlen szabályozás.)⁵ A pártrendszer aprózódását erősíti, hogy nem létezik a pártszövetségek számára magasabb jogi küszöb, az 5%-os szavazatarány átlépésével akár többtagú koalíciók is szerepelhetnek eredményesen a választáson. Ezzel a lehetőséggel a politikai erők egy része előszeretettel él is. A pártszövetségek, választási koalíciók kötésének egyik lehetséges végeredménye, hogy idővel egységes párt jön létre a korábban szövetkező erőkből (erre több példát is láthattunk). Az egységes párttal alakulás mellett több szerveződés megmarad, mint tartós pártkoalíció. Ez egyrészt frakciószövetséget jelent a törvényhozás szintjén is, másrészt pedig azt, hogy ezek a szereplők általában

³ A szerző saját doktori értekezésének (Tóth 2021) eredményei alapján.

⁴ A szempontok bemutatása követi a szerző doktori értekezésében (Tóth 2021) alkalmazott szempontrendszert.

⁵ Mindazonáltal, olyan eset még nem fordult elő, hogy a jogi küszöböt átlépő párt ne szerzett volna legalább 5 mandátumot, ami a parlamentben a frakcióalakításhoz szükséges.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

egységes arculattal is jelennek meg – annak ellenére, hogy valójában többpárti szövetségek. Az ilyen módon létrejövő szerveződésekben rendszeresen kapnak helyet formálisan regionális, vagy helyi érdekek képviselőire létrejövő erők, amelyek így tudják az országos szintű politikát is befolyásolni. Nem ritka azonban az, hogy az ilyen regionális erők mögött valójában befolyásos üzleti csoportok, oligarchák állnak, akik ezen az úton gyakorolják politikai befolyásukat.

A pártrendszer instabilitásához hozzájárul, hogy a jelöltállításához kaució befizetése szükséges (ez egy-egy választókerületben 1400 euró befizetését jelenti – IPU Archive Latvia), ami azt eredményezi, hogy a pártok létrehozásához és eredményes működtetéséhez fontosabb a megfelelő anyagi háttér jelenléte, mint például egy kiépített pártszervezet és aktivista-hálózat. A lett választási rendszer a részben nyílt metódust alkalmazza, azaz az egyes pártlistákon a szavazók kifejezhetik az egyes jelöltek iránti preferenciáikat is. Utóbbi felerősíti a személyiségek szerepét a pártrendszerben. Ez szintén a pártstruktúra instabilitását erősítő faktor, hiszen ez megadja az esélyt egy-egy pártlistán a pártfegyelmet kevésbé követő, de népszerű személy sikeres választási szereplésére, ami vezethet pártszakadáshoz, és/vagy önálló személyiségközpontú párt(ok) létrejöttéhez. Továbbá, az erős, vagy népszerű személyiségek köré szerveződő erők instabilabbak a beágyazottnak tekinthető társaiknál, sorsuk pedig össze van kötve a vezető sikerességével.

A pártrendszer instabilitására ható tényezők közé tartozik a frakcióalakítás intézményes feltételrendszere is. A frakcióalakítási létszámhatár Lettországban 5 fő (Rules of Procedure of the Saeima § 186), ami pontosan a törvényhozók 5%-a, elméletben tehát a parlamentbe bejutó pártok számára alapvetően adott a képviselőcsoport alakításának lehetősége. 2009-ig lehetőség volt szakadár frakciók létrehozására is, ami hozzájárult a pártrendszer fluktuációjához (Auers 2015). Mivel elegendő volt 5 képviselő részvétele egy új frakcióban, viszonylag nagy tér volt szakadár pártok és frakciók előtt. Azon ciklusokban, amikor ez a „liberálisabb” szabályozás érvényesült, rendre megfigyelhető volt a szakadár frakciók alakulása, ami gyakran együtt járt korábban létező (azaz törvényhozásba bejutó pártok által létrehozott) frakciók felbomlásával is. Az ilyen szakadár frakcióként létrejövő erők sikeressége a soron következő választások során vegyes képet mutat. 2009-ben eltörölték ezt a lehetőséget, pontosan a szétaprózódás megakadályozása érdekében, azonban ez a pártok bomlását megakadályozni nem tudta, csak a frakción kívüli képviselők létszámát növelte meg a ciklusok végére.

A lettországi államszervezeti rendszer alapján vitathatatlanul parlamentáris demokráciáról beszélhetünk, az államfő leginkább szimbolikus szereplőnek tekinthető, akinek egy speciális jogköre tér el az ideáltipikusnak tekintett rendszerektől.⁶ A hatalmi ágak közötti viszony tekintetében erős parlamentről és gyenge kormány-

⁶ Feloszlathatja a parlamentet lényegében saját döntéssel, ehhez azonban megerősítő népszavazás szükséges (Auers 2013, European Commission for Democracy through Law 2007).

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

ról beszélhetünk. Ennek legfőbb indikátorai a destruktív bizalmatlansági indítvány intézménye, illetve az, hogy az új kormánytagok kinevezéséhez a parlamentnek is hozzá kell járulnia (Cabinet Structure Law Latvia, Section 16). A kabinetben belül a kormányfő is kifejezetten gyengének tekinthető közjogi és politikai szempontból, egyrészt a miniszteri kinevezések parlamenti jóváhagyása következtében, másrészt pedig amiatt, mert – részben a pártrendszer jellegzetességeinek köszönhetően is – rendre többpárti koalíciók alkotják a kormányt, ahol nincs kiemelkedő vezető párt. Ennek következménye az is, hogy a kormányfő nem ritkán egy kompromisszum eredményeként foglalhatja el hivatalát, mely kompromisszum része lehet az is, hogy nem feltétlenül a legerősebb párt delegálja a miniszterelnököt.

A pártrendszerre ható egyéb tényezők szintén kifejezetten az instabilitást erősítették. Lettorszáiban különös szerepe volt a pártok-pártviszonyok alakulásában a pártfinanszírozásnak. Általában megfigyelhető tendencia szerte a demokratikus világban az állami támogatás szerepének növekedése a pártok finanszírozásában (Katz – Mair 1995), ez különösen igaz a közvetlen múlt nélküli, kevésbé beágyazott, nyugati, vagy északi társaikhoz képest töredéknyi tagsággal bíró közép-európai országokra. Ebben a helyzetben fontos szerep jutott Lettorszáiban annak a szabályozásnak, ami az állami támogatást az első két évtizedben – egészen 2012-ig – nem tette lehetővé (Ikstens 2013). Egyrészt ez gyengébbé tette a pártszervezeteket – a biztos bevételi források híján – másrészt kiszolgáltatottá tette őket üzleti köröknek. A lettországi pártok egy jelentős része kifejezetten oligarchák-szponzorálta politikai erővé vált az ezredfordulóra (Nissinen 1999), egyes pártok esetében pedig egészen a mai napig jelen van ez a hatás (lásd alább).

A pártstruktúra legfőbb jellegzetességei Lettorszáiban a függetlenné válás óta

A lett pártrendszer mindig is sokpárti rendszer volt a Sartori-féle besorolás (Sartori 2005) szerint, mindössze 2010-ben, illetve 2011-ben lépte át kevesebb lista az 5%-os küszöböt, mint amennyit minimálisan szükségesnek szab meg (szám szerint 6) e definíció. Mindazonáltal, 2010-ben az öt listából három is többpárti választási koalíció volt, ezek egy része pedig a következő, előrehozott 2011-es választásra frissen alakult egységes párttá. 2014-ben, amikor a leginkább úgy tűnt, hogy stabilizálódik a lett pártrendszer, 6 lista lépte át a parlamentbe jutáshoz szükséges küszöböt.

A lettországi pártrendszer nem rendelkezett domináns párttal. A pártpaletta lett oldalán egyedüli pártként 2002-ben az Új Korszak nevű – akkor friss – formáció ért el a legmagasabb szavazatarányt, 24%-ot. Ennél magasabb szavazatarányt a 2010-es, már említett egyik választási szövetség ért el (Auers 2015; Tóth 2021).

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

A lett pártrendszer sajátossága volt a kilencvenes évek kezdetétől egészen az elmúlt időszakig, hogy lényegében „párhuzamosan” működött benne két pártrendszer, egymás mellett. Lényegében a lettországi pártrendszer egyetlen – a szó eredeti értelmében vett – törésvonala az etnikai törésvonal a lett és az oroszpartói erők között. A pártrendszer egyik oldalát tehát a többségi nemzet pártjai képezték, a másik oldal pedig az orosz és orosz ajkú kisebbség érdekeit képviselő erőké volt. A két mező között nem volt átjárás, ennek pedig két következménye volt a lettországi kormányalakítási folyamatok és általában a kormányzati stabilitás számára.

Egyrészt, az orosz ajkú kisebbséget képviselő pártok mindenkor ki voltak zárva a kormányalakításból, velük nem volt elképzelhető összefogás a paletta „többségi” oldalának pártjai részéről (Auers 2015). Ez azt is eredményezte, hogy amikor koncentráldott az orosz ajkú szavazóbázis, lényegében egyetlen pártba, az hiába volt képes relatív győzelmeket elérni a választásokon (ez volt a helyzet 2011–2018-ig), nem volt esélye kormányt alakítani.

A másik következménye az etnikai lett és orosz pártok egymással párhuzamos működésének, hogy az előbbieik körében sokszínű koalíciós mintázatok voltak elképzelhetők. Nem volt olyan törésvonal a lett pártrendszerben (annak „lett oldalán”), ami megakadályozta volna a parlamentbe bejutó többségi pártok együttműködését. Ez két további következménnyel járt. Egyrészt, ez a jelenség instabillá tette a mindenkori kormányokat. Mivel minden koalíció egyfajta kényszer-együttműködés volt a pártok között, ez könnyen eredményezte az egyes kabinetek bukását, hiszen az ilyen koalíciókban sok potenciális ellentét okozhatta a kormányfők, és kormányok bukását, továbbá az egyes pártok is érdekeltté váltak egy-egy kormányválságkor a kabinet megbuktatásában, hiszen jó eséllyel reménykedhettek abban, hogy bizonyos idő elteltével így is – úgy is visszakerülnek a kormányzati pozícióba. A másik következmény viszont az lett, hogy a kormányzati folytonosság jelentős mértékű az országban. Ugyan az egyes kabinetek nem voltak feltétlenül hosszú életűek (bukásaik oka mindenesetre változatos volt), az egymást követő kormányokban rendszerint ugyanazok a pártok vettek részt (ez ciklusokon átívelően is igaz volt), így a kormányzati politikában is inkább az állandóság volt jellemző a kormányváltások ellenére is. Ezt az egyfajta állandóságot mutatja az is, hogy Lettországból eddig soha nem került sor teljes körű kormányváltásra, mind választások következményeként, mind ciklusok közben részleges kormányváltások történtek (Tóth 2021).

A korábban kifejezetten gyakran tekinthető kormányváltások mögött többnyire koalíciós viták álltak, amelyek fakadhattak szakpolitikai ellentétekből, személyi természetű konfliktusokból vagy botrányokból (Tóth 2021).

Bár törésvonalnak nem tekinthető, a 2010-es évek elején volt még egy tartósabbnak tekinthető konfliktus a lettországi pártok között, ez pedig az oligarchák befolyásának kérdésköre volt (Auers 2015). Mint korábban említésre került, 2012-ig egyáltalán nem létezett Lettországból a pártok állami támogatásának rendszere,

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

ami az utóbbi évtizedekben meghatározó pillére lett a fejlett világban a pártok működésének (különösen igaz mindez az eleve gyengébb beágyazottsággal rendelkező kelet-közép-európai pártokra). Ez pedig egyrészt maga is hozzájárult a pártok gyengébb szervezeti erejéhez, és a pártrendszer instabilitásához, másrészt pedig felértékelte a milliárdos vállalkozók, oligarchák befolyását a politikai életben. A kilencvenes és a kétezres években köztudott volt az egyes vezető pártok és befolyásos oligarchák közötti kapcsolat. A 2012-ben bevezetett állami támogatás enyhíteni hivatott ezen a befolyáson, ám nem törölte el teljesen azt.

Az oligarchák pártok fölötti befolyása már 2010–11 környékén komoly hatást gyakorolt a pártstruktúrára. Az akkori köztársasági elnök, Valdis Zatlers lépett föl hangsúlyosan a szerinte oligarchák befolyása alatt álló pártok ellen (Auers 2013; Eihmanis 2019) (amelyek egyébként nem támogatták újraválasztását az államfői posztra), amely egyik oldalról rövid távon egy „oligarcha-mentes” kabinet megalakulását eredményezte, azonban már középtávon is meg tudták ezek az erők (és a mögöttük álló üzleti körök) őrizni befolyásukat.

A lettországi pártpaletta meglehetősen sokszínű a fenti okok miatt, azonban történelmi okok miatt hiányzik róla a klasszikus balközép, a szociáldemokrácia. A vezető, meghatározó és helyi viszonyok szerint stabilnak tekinthető pártok leginkább a centristától a jobboldali-nacionalista mezőig fedik le a politikai palettát. A leggyakrabban kormányzati pozíciót elfoglaló erő az úgynevezett Nemzeti Szövetség (Tóth 2021), ami elődszervezeteivel egyetemben egy kifejezett lett nacionalista, oroszellenes éllel is jellemezhető programot képvisel. A párt nemzetközi kapcsolatai és bizonyos szimbólum-használati gyakorlata miatt a *mainstream* nyugati mércével szélsőjobboldalinak is lehetne tekinthető.⁷

A legfontosabb lettországi pártok a 2010-es évek második felétől

ETNIKAI LETT PÁRTOK, A TARTÓS JELENLÉTTTEL BÍRÓ ERŐK

A 2010-es, 2020-as évek pártpalettájáról két erő, vagy annak elődszervezetei tekinthetők a pártpalettán folyamatosan jelen levő erőinek. Az egyik, a már említett Nemzeti Szövetség (NA), mely a Hazáért és Szabadságért – Lett Nemzeti Függetlenségi Mozgalom (TB/LNNK) szerveződésből (amely már eleve két nemzeti indítatású mozgalom egyesüléséből jött létre a kilencvenes évek végén), valamint a Mindent Lettorszáგért! nevű ifjúsági mozgalomból kinövő szintén nacionalista párt egyesülésével alakult 2011-ben (Auers 2015, 2018). A TB/LNNK az egyik legstabilabb erő volt a lett pártpalettán, programjuk egyik központi eleme az állam-

⁷ Lásd a HVG által idézett forrást is (A HVG 360 nemzetközi lapszemléje 2023. július 7-én).

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

polgársági szabályozás szigorának fenntartása-erősítése, és a keményvonalas oroszellenes politika.

A másik legstabilabb szereplő, a Zöld-Földműves Szövetség a fentebb már említett állandó pártszövetség tipikus példája Lettorszáiban. 2002-ben alakult a Lettországi Zöldek Szövetsége, a Lett Földművesek Szövetsége, valamint kisebb, regionális erőik szövetségeként (Saarts 2011; Ijabs 2009). A Lett Földművesek Szövetsége történelmi párt, a két világháború közötti időszak vezető ereje volt, ehhez a párthoz tartozott az ország alapításában kulcsszerepet játszó (később autoriter rezsimit irányító) Kārlis Ulmanis is. A pártszövetségnek tagja lett a Lettországiért és Ventspilsért párt, valamint a Liepāja Párt is. Mindkettő regionális erő, amelyek mögött jelentős befolyással álló oligarchák állnak. Előbbi élén Ventspils 1988 és 2021 között regnáló polgármestere, Aivars Lembergs, az ország egyik legjelentősebb oligarchája állt (Euronews 2021, Baltic News Network [LETA] 2022).

Az Új Egység (JV) nevű szerveződés lényegét tekintve az Egység nevű párt át-szervezésével jött létre. Utóbbi egy a 2010-es választásra létrejött koalícióból alakult párttá a következő évben (The International Republican Institute 2010). Meghatározó ereje az Új Korszak nevű párt, amely új erőként volt képes megnyerni a 2002-es választást, az oligarchák visszaszorításának programjával. Ez a szerveződés tekinthető az elmúlt két évtized meghatározó jobbközép-konzervatív pártjának az országban. Az Új Egység eredetileg választási koalícióként alakult, majd 2018-ban ezen a néven önálló párt lett belőle, a jelenlegi kormányfő vezetésével (Baltic News Network 2018).

AZ OROSZPÁRTI OLDAL

Szintén a 2010-es választásra alakult meg a Harmónia Szociáldemokrata Párt. Ez a szerveződés – bár öndefiníciója szerint a szociáldemokrata pártok családjába sorolja magát, továbbá az Európai Szocialista Párt (PES) tagja – alapvetően az orosz kisebbség érdekeit képviselő erőik gyűjtőpártjaként jött létre (Gudžinskas 2020). Legfontosabb elődszervezete a Nemzeti Harmónia Párt volt, amely már a kilencvenes évek óta meghatározó szerepet töltött be a lett pártpaletta oroszpárti oldalán. A Harmónia Szociáldemokrata Párt (SDPS, eredetileg Harmónia Centrum – SC) létrehozása előtt több párt is rivalizált egymással ebben a szegmensben, és bár maradtak vele párhuzamosan is pártok, ez vált meghatározó – és parlamenti szinten kizárólagos – szereplőjévé ennek az oldalnak. A Nemzeti Harmónia Párt korábban az Emberi Jogokért az Egyesült Lettorszáiban nevű pártszövetség színeiben indult a választásokon (Cheskin – March 2016), utóbbi szervezet szintén egységes párttá alakult – párhuzamosan azzal, hogy a lényegében belőle kiváló szereplőkből létrejövő SC lett a domináns orosz párt Lettorszáiban – Lettországi Oroszok Szövetsége (LKS) néven (Cheskin – March 2016). A Harmónia és az LKS között a legfontosabb koncepcionális különbség az volt, hogy a Harmónia mérsékelt pozíciót képviselt (annak ellenére,

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

hogyan is rendelkezett a háború előtt jelentős Kremlhez, illetve az orosz kormány-párthoz, az Egységes Oroszországhoz fűződő kapcsolattal), az LKS viszont a keményvonalas tábor képviselte, nyíltan Kreml-párti politikával (Homel 2022). Utóbbiak a Saeimában (Lett Parlament) 2010 óta nem voltak jelen, viszont az EP választásokon rendre képesek voltak bázisukat mozgósítani, ami 1-1 mandátumot eredményezett számukra minden egyes választáson, 2004 óta.

ÚJ PÁRTOK 2018-BAN

Míg a 2010-es évek első felében úgy tűnt, konszolidálódik a letterszági pártpaletta, a 2018. októberi megmérettetésen három új erő is megjelent a törvényhozásban, ráadásul ez a három erő végzett az etnikai lett pártok közül az első három helyen, megelőzve a jóval beágyazottabb Nemzeti Szövetséget, a Zöld-Földműves Szövetséget, valamint az egykor nagy pártnak számító Új Egység nevű jobbközép konzervatív szerveződést. A három új erő bekerülése a korábbi elittel szembeni elégedetlenséget fejezte ki.

Legjobban az új szereplők közül a KPV LV – Kie az Állam? – nevű elitkritikus szerveződés szerepelt a választáson, ezt Artuss Kaimiņš⁸ színész-műsorvezető hozta létre, legfőbb célkitűzése a korábbi korrupt politikai elittel való szembeszállás volt (Nakai 2018).

Mögötte végzett az Új Konzervatív Párt, amely ugyan korábban alakult, addig a választásig komolyabb eredménnyel nem rendelkezett. Egy korábbi miniszter, Jānis Bordāns hozta létre (Nakai 2018), sikerüket az alapozta meg, hogy 2018-ra az Új Egység több botrányba is keveredett, belső problémák sújtották (Nakai 2018), továbbá emblematikus vezetői is távoztak (például európai szintérre). A jobbközép mezőben itt nyíló tér adta meg a lehetőséget a JKP számára az eredményes szerepléshez, mindazonáltal az Egységet nem tudta kiszorítani a palettáról.

A harmadik új szervezet egy centrista-liberális pártkoalíció volt, melynek három alkotóeleme szintén az akkor regnáló elitekkel szemben is kritikus pozíciót vett fel. A Haladásért/Azért! Szövetség (A/P!) egyik alkotóeleme Lettország Fejlődéséért nevű erő jobbközép politikusok hozták létre, akik egy része az Egység nevű pártból vált ki. Alapítója Einars Repše, az Új Korszak egykori alapítója, egykori jegybankelnök és kormányfő volt (The Baltic Course 2013). Az Azért! Mozgalom egy liberális kezdeményezés volt, melyet egy korábbi gazdasági miniszter hozott létre, a Növekedés névre hallgató harmadik tagszervezet pedig leginkább szociálliberális jellegű programot képviselt.

A 2018-as választás után került sor a leghosszabb kormányalakítási folyamatra. Több sikertelen kísérletet követően végül a következő év januárjában jött létre egy

⁸ Kaimiņš a szintén nem túl hosszú parlamenti jelenléttel bíró Lettországi Régiók Szövetsége nevű pártban volt parlamenti képviselő (Latvian Public Broadcasting 2016).

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

öt párti koalíció, amelyből a lett erők közül csak a ZZS maradt ki, és amelyet szokatlan módon a legkisebb részt vevő párt által delegált kormányfő vezetett. A sokadik kísérletre létrejött kormány megalakulása a részt vevők egyike, a KPV LV számára már a dezintegráció kezdetét jelezte. Az új kabinetnek a frakció több tagja nem szavazott bizalmat (Baltic News Network 2019), ezt követően ők ki is léptek a szervezetből, csökkentve ezzel az öt párti kabinet többségét.

Bár az előjelek nem voltak a legkedvezőbbek, Arturs Krišjānis Kariņš első kormánya mindazonáltal komoly rekordot állított föl a lettországi politikatörténetben, ugyanis ez volt az első kabinet, amely kitöltött egy teljes, négy éves törvényhozási ciklust (igaz, közben pártösszetétele és többségi státusza megváltozott). A négyéves ciklus kitöltése nemcsak a szokatlan pártösszetétel miatt volt komoly politikai teljesítmény, hanem a ciklus közben kirobbanó pandémia, illetve az orosz-ukrán háború miatt is. Bár rövid távon egy külső válság segíthet egy kormány helyzetét stabilizálni – és népszerűségét is növelni – a több mint másfél éven át húzódó pandémia hozzájárult a lettországi pártpaletta átstrukturálódásához is, ami a kormány stabilitását gyengítő tényező.

Az első Kariņš-kabinet pártösszetétele 2021 júniusában (2 nappal a helyhatósági választás előtt) változott meg, akkor lépett ki a KPV LV a koalícióból (The Baltic Times 2021). A kormány ezzel formailag elveszítette többségi státuszát a parlamentben (a ciklus legvégén 47 képviselő tartozott formálisan is a kormánypárti frakciókhoz), a gyakorlatban azonban nem jelentett számára érdemi megrázkódtatást, a kormányt bukás nem fenyegette.

Több kelet-közép-európai országban is megfigyelhető jelenség, hogy az újonnan megjelenő pártok kevésbé tekinthetők stabil szereplőknek, mint a több éve, vagy akár évtizede működő erők. Nem volt ez másként a 2018–2022 közötti parlamenti ciklusban sem. A ciklus pont azon erők meggyengülését hozta el, amelyek áttörést értek el '18 októberében.

MEGMÉRTEKÉSEK A CIKLUS KÖZBEN

Mivel a lettországi párstruktúra önmagában is rendkívül instabil, továbbá a 2018 és 2022 közötti ciklus különösen hektikusnak volt tekinthető, ezért szükséges röviden megvizsgálni, milyen befolyást gyakoroltak az eseményekre ebben az időszakban megrendezett másodrendű választások.

A 2019-ES EP-VÁLASZTÁS

2019 májusában tartották mind az akkori 28 EU tagállamban az EP-választásokat. Lettorszában 8 mandátumért vetélkedhettek a pártok, ami elég magas implicit küszöböt jelent, továbbá, ezen a másodrangú választáson más a pártok mozgósítási képessége és stratégiája is. Mindazonáltal, fontos üzenetekkel már járt ez a szavazás

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

a politikai erők számára, hiszen az előző évi Saeima-választásokon a küszöböt mindössze alig átlépő JV egyértelmű győztese lett a megmérettetésnek, míg a három akkor új párt közül mindössze egy tudott mandátumot szerezni, a másik kettő nem érte el az ehhez szükséges szavazatarányt. A KPV LV 1% alatti eredménye (CVK 2019) kifejezett kudarcot jelzett, ami már előre vetítette a párt teljes kudarcát.

HELYHATÓSÁGI VÁLASZTÁSOK RIGÁBAN ÉS AZ ORSZÁG TÖBBI RÉSZÉN

A 2018-2022-es ciklus sajátossága, hogy a pártpolitikai viszonyokra befolyással bírtak a ciklus közben megtartott helyhatósági választások is. Lettorszában a helyi választások négyévente történnek – minden negyedik év júniusának első szombatján –, 2020-ban azonban irreguláris választásra került sor a fővárosban, Rigában, mivel a működéssel kapcsolatos szabálytalanságok miatt a környezetvédelmi és regionális fejlesztési minisztérium javaslatára a parlament feloszlatta a testületet (Bergmane 2020). Ebben a ciklusban ez tehát eltérő mandátumot jelentett a fővárosi helyhatóság számára. Ezen választás legfontosabb következménye a pártrendszer számára a Haladásért!/Azért! Szövetség és a Progresszívek közös listájának a győzelme volt (Bergmane 2020). Ez megerősítette pozíciójában a liberális kormányzati szereplőt, szövetségesét, a Progresszíveket pedig lényegében felhelyezte a politikai térképre. Ez az erő itt jutott először jelentős pozíciókhoz, amelyeket a későbbiekben kamatoztatni tudott az országos szinten is. Ez a választás hozta el a Harmónia Szociáldemokrata Párt első komolyabb vereségét is. A város etnikai összetétele (az orosz lakosság felülreprezentált aránya az ország egészéhez képest) következtében 2009 és 2020 között masszív többséget tudhatott maga mögött az oroszpárti erő (szövetségeseivel együtt) a választásokon, 2020 nyarán azonban jelentős veszteségeket szenvedve a második helyre szorult. Ez nyilván összefüggésben volt a város irányításával kapcsolatos problémákkal, mindazonáltal előre jelezte a legnagyobb oroszpárti erő hanyatlását.

Az ország többi részén a megszokott időpontban, 2021 júniusában került sor a helyhatósági választásokra. Itt, bár bizonyos, a 2018-as választásokon újonnan bejutó erők tudtak pozíciókat szerezni az egyes helyhatóságokban, összességében mégis a beágyazott pártok tudtak jól szerepelni, és pozíciókat szerezni (Auers 2021). Különösen igaz ez a fentebb már említett kifejezetten helyi indíttatású pártokra.

A ciklus közben megtartott választások arra engedtek következtetni, hogy Lettorszában továbbra is a széttagolt, sokpárti rendszerrel szükséges számolni, mivel egymás mellett voltak képesek működni a beágyazott, és az újonnan létrejött, részben előbbiek kritikájára politikát alapozó újabb erők.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

Kihívások a ciklus közben

A PANDÉMIA

A pandémia minden európai ország számára kihívásként jelentkezett, és elmondható, hogy alapvetően mindenhol az inkumbens kormányt erősítette, az első hullámban legalábbis.

A politikai életet is befolyásoló következmények inkább a 2021-es év folyamán jelentkeztek, amikor már elérhetővé váltak a védőoltások. Szintén Európa-szerte megfigyelhető jelenség, hogy ebben az időszakban megerősödtek az oltásszeptikus, vagy kifejezetten oltásellenes erők. Ez vagy úgy manifesztálódott, hogy már korábban is a palettán levő erők „vállalták föl” az oltásellenesség képviselőjét (mint ahogy ez Magyarországon történt a Mi Hazánk esetében), vagy kifejezetten e mentén jöttek létre politikai szereplők – az ő sikerességük nagyban függött attól, hogy a járvány lecsengését követően képesek voltak-e új témákat találni. Lettországból Ainārs Šlesers tudta ezt a hullámot „meglovagolni”. Šlesers egyike volt a közéletet és politikát a korábbi időszakokban befolyásoló jelentős oligarcháknak (Bergmane 2017), azonban 2011-ben (amikor Zatlers elnök szembeszállt a befolyásával) kikerült a parlamentből, korábbi pártja pedig marginalizálódott, majd meg is szűnt. A járványszkepticizmus felvállalása hozta meg ezen oligarcha számára a visszatérést a politikai élet élvonalába 2022-ben (Re: Baltica 2021). Šlesers az általa frissen alapított Lettország az Első (LPV) nevű párt élén tudta a visszatérést végrehajtani.

Szintén az oltásszeptikus mezőben próbálkozott sikert elérni a KuK (Minden Egyes Emberért)⁹ nevezetű formáció, amely végül lemaradt a parlamenti mandátumról. Ezt négy parlamenti képviselő alapította, akik két pártból váltak ki a ciklus során (Harmónia, KPV LV) (Baltic News Network 2021). A párt sikertelenségéhez az is hozzájárulhatott, hogy az alapító személyiségek sem voltak képesek egy szervezetben működni, az egyik alapító (Julija Stepaņenko) például még egyazon cikluson belül két másik szerveződésben is szerencsét próbált. A KuK elődszervezete, a LuK (Jog és Rend) a pandémia közepén, 2021 januárjában jött létre, a kormányzati stabilitásra akkor még kisebb befolyást gyakorolva (Baltic News Network 2021).

A HÁBORÚ

Lettország függetlenné válása óta egyértelműen az Oroszországgal szembeni kemény fellépés híve volt, erre a történelmi tapasztalatok predestináltak. Mivel e kis állam egzisztenciális fenyegetésnek tekinti az orosz birodalom (vissza)építési kísérleteket, a pártpaletta lett oldalán ezért nem keltett különösebben meglepetést, hogy a szereplők egyértelműen és hangsúlyosan az Oroszország elleni szankciók, illetve Ukrajna támogatása mellett kötelezték el magukat.

⁹ Ez a párt nevének szabad fordítása. Másik lehetséges fordítás: Mindenkiért, Minden Egyes Emberért.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

Egészen más típusú befolyást gyakorolt az orosz agresszió a pártpaletta azon felére, amely az orosz ajkúakat képviselte. A korábbi időszakokban itt már – ahogy látszott – megfigyelhető volt egy koncentrációs folyamat, és a 2010-es években egyértelműen a Szociáldemokrata Harmónia volt a paletta e szegmensének domináns ereje. A Harmónia egyértelműen Ukrajna mellé állt a háború kitörése után, ami viszont nem találkozott az orosz lakosság többségének a véleményével, akik semleges álláspontra helyezkedtek – szemben a fiatal generációval, ahol egyértelmű volt Ukrajna támogatottsága (Auers 2022). Mindez – a korábbi fővárosi választás kapcsán már tapasztalt visszaeséssel kölcsönhatásban – drámaian visszavetette a korábban egyeduralgató párt támogatottságát, utat nyitva más szereplők számára. Ezek közül az Oroszországot nyíltan el nem ítéelő, az SDPS-ből kizárt szereplők által frissen alapított Stabilitásért! (S!) párt volt a legsikeresebb, ami azonban nem tudott a Harmóniához hasonló domináns pozíciót elfoglalni. Ezen erő az LPV-hez hasonlóan profitálni tudott az oltásszekeptikus, oltásellenes indulatokból is (Auers 2022). A fiatalabb oroszajkú szavazók számára választási lehetőséget kínált az etnikai alapú politizálásból kiutat kínáló, a rigai választáson a térképre felkerülő Progresszívek, amely – a lett palettán innovatív módon – egyaránt szerepeltet vezetői között oroszajkú, és lett politikusokat is (Auers 2022). A lett oldalon a háború magától értetődő módon a nacionalista, oroszellenes, és a szovjet múlttal leszámolni kívánó politikát erősítette meg, ami kifejezetten kedvezett a korábban is keményvonalas politikát megfogalmazó szereplőknek (kiemelten a NA-nak).

TOVÁBBI ÁTALAKULÁSOK A PÁRTPALETTÁN 2018 UTÁN

A 2018–2022 közötti ciklus talán legfontosabb változása a pártpolitikai palettán a ZZS szövetség felbomlása volt. Egészen pontosan, kilépett a koalícióból a Zöld párt, valamint a Liepāja Párt. A szövetség többi pártja, kiegészülve a Lettországi Szociáldemokrata Munkaspárttal (LSDSP)¹⁰ megtartotta korábbi nevét, vezetője pedig továbbra is az az Aivars Lembergs volt, akit 2021-ben korrupciós ügyek miatt megfosztottak Ventpils polgármesteri tisztségétől (Euronews 2021).

A szövetségből kivált két erő összefogott a korábban egy cikluson át már parlamentben levő Lettországi Régiók Szövetségével és Létrehozták az Egyesült Lista névre hallgató választási koalíciót. Ez a szövetség 2022 nyarán jött létre, közvetlen előzménye pedig a ZZS szakadása volt. Utóbbi oka az volt, hogy a Zöldek (és a Liepāja Párt) nem voltak hajlandók elfogadni, hogy a korrupció miatt elmarasztalt Lembergs

¹⁰ Ez a párt volt a szociáldemokrata irányzat azon képviselője, amely nem az orosz ajkú lakosság képviselete érdekében fejtette ki a tevékenységét, hanem valódi gazdaság- és társadalompolitikai baloldali politikát kínált. Utóbbi azonban a történelmi sajátosságok miatt nem lehetett sikeres (Saarts 2016) és ez ennek a pártnak a mozgásterét is erőteljesen behatárolta. (Mindösszesen egyetlen ciklusban tudtak önállóan parlamenti képviselethez jutni.)

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

legyen a párt listavezetője (Baltic News Network (LETA) 2022). Ezt a szövetséget szintén egy befolyásos üzletember, Uldis Pīlēns vezette (Kramer 2022).

A parlament összetétele jelentős változásokon ment át a négy év alatt, számottevő részben a fent bemutatott folyamatok következtében. A ciklus végére 22 frakción kívüli képviselő foglalt helyet a parlamentben (Frakcijas – Latvijas Republika 13. Saeima), ez messze a legnagyobb szám az országban a függetlenség visszanyerése óta. (Korábban, 1998-ban volt a legnagyobb ez a szám, 17 fővel, a szigorított frakciószabályozás bevezetése óta 15 volt a legmagasabb száma a frakción kívüli képviselőknek.) Ez a 22 fő mindazonáltal a legnagyobb frakciót képezte volna a törvényhozáson belül, ugyanis a legnépesebb akkor a – ciklus kezdetéhez képest jelentősen megfogyatkozó létszámú – Harmónia frakciója volt, 18 fővel.

További töredékpárt volt még a 2022-ben lejáró mandátumú Saeimában a Szuverén Hatalom nevű szerveződés, amely szintén oroszpartí gyökerű, a korábban már említett, a ciklus folyamán négy pártot is megjáró Julija Stepaņenko alapította, lényegében személyéhez kötődő pártként (Kramer 2022). A háború hatása, a pandémia, a korábban Rigában tapasztalható botrányok, valamint az ezen párt által is demonstrált személyi jellegű ellentétek a paletta oroszpartí oldalán rég nem látott töredettséget hoztak, ami nagyban gyengítette erejüket, és befolyásukat a törvényhozás összetételére is.

A 2022-es törvényhozási választás

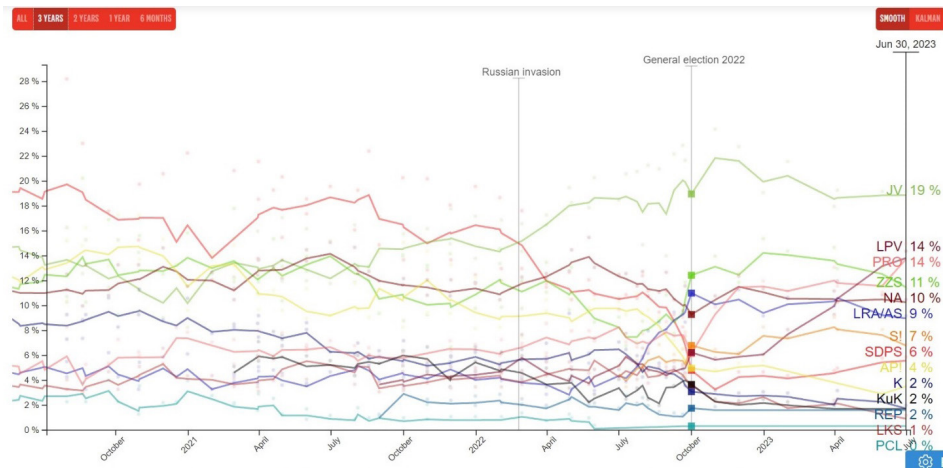
A KAMPÁNY

A konkrét választási kampányban a legnagyobb kihívásokkal a kisebb, ún. „junior” koalíciós partnerek szembesültek (Auers 2022). Míg a háború kapcsán felértékelődött központi kormányzati hatalom vezetőjeként a JV tudott profitálni a rendkívüli helyzetből, a koalíciós partnerek azzal a dilemmával küzdöttek, hogy milyen stratégiát folytassanak. Nyilvánvalóan, egy olyan országban, mint Lettország, ahol Oroszország szerepe, és kiemelten az általa jelentett permanens veszély a politika élet középpontjában van, nem lehetett megkerülni, illetve háttérbe szorítani a választási kampány során sem a háború kérdését. A választás előtti közvélemény-kutatások összesítése alapján készült ábra markánsan demonstrálja, hogy a háború kitörése után mentek végbe a legnagyobb változások a pártok támogattságában a ciklus folyamán: ekkor kezdte meg zuhanórepülését a Harmónia, és ekkortól kezdve emelkedett ki a mezőnyből a kormányfőt (és szintén „héja” külügyminiszterét) delegáló Új Egység. A koalíciós partnerek közül a konzekvensen oroszellenes Nemzeti Szövetség képes volt bázisát megtartani, a két új szereplő, az immáron csak Konzervatívok (K) néven működő egykori JKP, valamint az A/P! azonban képtelennek bizonyult önálló arcél sikeres felmutatására a kampányban (Auers 2022).

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

1. ábra. Közvélemény-kutatási adatok a választásokat megelőzően Lettországban

Forrás: Politico Poll of Polls alapján

A 2022. OKTÓBERI VÁLASZTÁS EREDMÉNYE

1. táblázat. A 2022 októberi választás eredménye

Párt	Szavazat	%	Mand.
JV – Új Egység	173 425	18,97	26
ZKS – Zöldek és Farmerek Szövetsége	113 676	12,44	16
AS – Egyesült Lista	100 631	11,01	15
NA – Nemzeti Szövetség	84 939	9,29	13
S! – A Stabilitásért!	62 168	6,80	11
LPV – Lettország Első	57 033	6,24	9
P – Progresszívek	56 327	6,16	10
AP! – Fejlődésért	45,452	4,97	0
SDPS – Harmónia Szociáldemokrata Párt	43 943	4,81	0
KuK – Mindenkiért	33 578	3,27	0
LKS – Lettországi Oroszok Szövetsége	33 203	3,63	0
SV – Szuverén Hatalom	29 603	3,24	0
K – Konzervatívok	28 270	3,09	0
Részvétel			59,41%

Forrás: saját szerkesztés a választási iroda adatai (CVK 2022) alapján

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

A táblázat adataiból kiviláglik, hogy nagyszámú szavazat veszett el. Ez nem szokatlan jelenség azon pártrendszerek esetében, ahol nagy a pártok fluktuációja, sok párt vagy szövetség indul a választáson valós bejutási esélyekkel. A küszöb környéki pártok szereplését a közvélemény-kutatások sem tudják megfelelő biztonsággal előre jelezni, hiszen eleve a mérések hibahatárával megegyező – vagy annál alacsonyabb – támogatottságú szervezetekről van szó.

Látható mindazonáltal, hogy a 2018-as részleges megújulást követően ismételten egy részleges megújuláson ment keresztül a lettországi pártstruktúra. Ez három jelenségben is manifesztálódik: Egyrészt, a létező pártok közötti már említett mozgások következtében változott az egyes koalíciók összetétele. Másrészt, ezúttal is tűntek el korábbi releváns erők, és léptek be új pártok a palettára. Harmadrészt, jelentősen változtak a palettán jelen levő erők közötti erőviszonyok.

A lényegében csak formailag új Egyesült Lista mellett három új szereplő (Stabilitásért!; Lettország az Első; Progresszívek) került ezúttal a parlamentbe, azonban ezek egyike sem volt teljesen előzmény nélküli, jelenlétük pedig kapcsolódik a ciklus során felmerült, a fentiekben bemutatott kihívásokhoz.

A választás végül egyértelműen az eddig a legkisebb párt státusából a kormányt vezető Új Egység győzelmét hozta el, igaz csekélyebb mértékben, mint a kutatások alapján (lásd 1. ábra) várható volt. Mindazonáltal, a sok elvesztett szavazat és a mandátumallokáció sajátosságai miatt mandátumszámban (lettországi viszonyok között) egyértelműnek tekinthető győzelmet aratott az inkumbens kormányfő pártja.

A Progresszívek sikere amellet, hogy nem volt teljesen előzmény nélküli – hiszen a fővárosi helyhatósági választásokon felkerült a politikai térképre – mindazonáltal ez a sikerük egy hosszabb távú trendre is rámutathat a lett pártpaletta tekintetében (Egy ilyen változékony pártrendszerben ennyire hosszú távú prognózist nem lehet tenni, legalábbis a konkrét párt tekintetében nem).

Bár bizonyos erők részéről – főleg helyi szinten – volt jelen együttműködés az orosz erőekkel Lettorszáiban, a Progresszívek e szempontból egy egészen új attitűdöt képviselnek. Ez, ahogy látható volt, különösen a fiatalabb generációk számára jelenthet választható alternatívát (Auers 2022).

Tágabban tekintve, az egész közép-európai régióban megfigyelhető jelenség, hogy a pártrendszerekbe újonnan bekerülő erők kevésbé stabilak, mint az évtizedek, vagy akár csak több ciklus óta jelen levők. (Ez igaz egyébként azokra a nyugati, északi, vagy déli országokra is, ahol kisebb-nagyobb változások következtek be a pártstruktúrában, vagy legalábbis új pártok jelentek meg.) Lettorszáiban ennek markáns példáját láthattuk. Az új pártok sikertelensége mögött többféle ok húzódhat meg, leszámítva a kampánnyal, illetve a háborúval kapcsolatban már említett speciális kihívásokat.

Az újonnan megjelenő erők gyengesége több tényezőtől fakadhat. Az egyik ezek közül az eleve gyengébb pártszervezeti háttér. A perszonalista vagy protestpártok

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

esetében eleve gyengébb ez a faktor. További veszély ezen erők számára, ha rögtön kormányzati pozícióba kerülnek. Mint láthattuk, Lettorszáiban pontosan ez az eset állt fenn. Egy új erő számára, ha kormányzati pozícióba kerül, nagyobb esélye van annak, hogy felszínre kerülnek gyengeségei, továbbá a kormányzati politikában való részvétel, és az azzal együtt járó felelősség felerősíti a belső, párton belüli konfliktusokat.

Az új pártok beágyazottságának hiánya megmutatkozhat a helyhatóságokban is, ahogy ezt részben láthattuk Lettorszáiban esetében is. Ezekben a szinteken jobban érvényesülhet az ismertség, illetve tapasztalat (szemben akár az országos, akár az európai szinttel), a helyben való beágyazottság pedig akkor is előnyt biztosít az itt már pozíciókkal bíró pártok számára, ha a választási rendszer egyébként ezt kifejezetten nem is értékeli fel.

KORMÁNYALAKÍTÁS

A négy évvel korábbihoz képest ezúttal könnyebben ment a kormánykoalíció összeállítása. Ezúttal egyértelmű volt, hogy a győztes erő, és a régi-új miniszterelnök irányíthatja a kormányalakítási tárgyalásokat. Az eredmények lehetővé tették egy „áramvonalasabb” koalíció létrehozását az újonnan bekerült (mégis ismert szerveződések által alakított) Egyesült Lista, illetve a legtöbbször kormányzó Nemzeti Szövetség részvételével. Így ezúttal egy – az általános vélekedés alapján a legstabilabb koalíciós formulának számító – minimális győztes koalíció tudott létrejönni, ahol a kormányt immáron a legnagyobb parlamenti párt elnöke vezeti. A 2022-es kormányalakítási folyamat tehát a korábbihoz képest kompaktabb és potenciálisan stabilabb kormányt ígért. A lett rendszer hektikusságát demonstrálja, hogy a választás óta eltelt időszak eseményei máris megkérdőjelezték a kormány stabilitását.¹¹

¹¹ 2023 májusában került sor Lettorszáiban a közvetett köztársasági elnökválasztásra, miután letelt Egils Levits államfő (első) négyéves mandátuma. Az elnökválasztás, és az azt övező pártpolitikai játszmák már fél évvel a második Kariņš kabinet hivatalba lépése (2022. december 14.) után kormányválságot okoztak. Jelen kézirat lezárásáig (2023. július 12.) még nem zárult le ez a válságos időszak, de különböző kimenetek képzelhetők el. A választás során az inkumbens elnök, Levits, kellő támogatottság hiányában visszalépett, végül az Új Egység delegálta külügyminiszter, Edgars Rinkevičs szerezte meg a szükséges abszolút többséget a Saeimában, többek között az ellenzéki ZZS szavazataival. Ez bizalmatlanságot ébresztett a kormányfő és pártja iránt a koalíciós partner NA és AS köreiben, részükre felmerült a koalíció felbontásának vagy a kormány átalakításának igénye is. Mindezek mellett a kormányfő részéről is felmerült az igény a koalíció bővítésére, hogy szélesebb parlamenti támogatottságot tudjon kormánya mögött (Lásd Bērziņa 2023).

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

Összegzés

A VÁLASZTÁS EREDMÉNYEIT MAGYARÁZÓ TÉNYEZŐK

A lett pártrendszer lényegében a függetlenné válás óta instabil, gyakori új szereplők megjelenése a palettán, jellemző továbbá ún. egyciklusos pártok szereplése is, ami mindenkor bizonytalanságot hoz mind a kormányalakításba, mind a kormányok stabilitásába, mind pedig a kormányzatok eredményességébe.

A 2022-es választáson a pártrendszert befolyásoló állandó tényezők közül az oligarchák politikai életben játszott szerepe volt hatással a kimenetelre, de érvényesült a szintén állandó tényezőnek tekinthető nemzeti kérdés is.

A közvetlen befolyásoló tényezők közül magától értetődően első helyre kívánkozik a háború, amely egyrészt az oroszpárti oldal politikai átrendeződésében játszott szerepet, másrészt erősítette az inkumbens kormány vezető erejét.

Szintén jelentős szerepet játszott a pandémia, annak kezelése, illetve az oltás-szkepticizmus térnyerése is a lett palettán – utóbbi összefüggésben az oligarchák befolyásával.

A PÁRTSTRUKTÚRA VÁLTOZÁSÁRA HATÓ TÉNYEZŐK

A XXI. század első felében a fejlett demokráciák szinte mindegyikében tapasztalható jelenség a pártstruktúrák meggyengülése, ami együtt jár korábban jelentős pártok hanyatlásával, illetve új pártok feltűnésével, ami a pártrendszerek általános instabilitását is erősíti. Mindez különösen érvényesült az 1989–90-ben demokratizálódó országokban, ahol már a kezdeti pártstruktúrák sem voltak túlságosan erősek és beágyazottak.

Lettországbán a fenti okok mellett az intézményes tényezők (kiemelten a választási rendszer, valamint a parlamenti szabályok) erőteljesen a pártrendszer instabilitása irányában hatottak, ezt pedig a pártfinanszírozás szabályrendszerének konzekvenciái még inkább felerősítették.

Az általános instabilitás mellett bizonyos tényezők permanensen jelen vannak (váltakozó támogatottsággal) a lett politikai palettán, ide tartoznak a hangsúlyozottan nacionalista erők, az egyes helyi beágyazottsággal bíró, és/vagy oligarchák által befolyásolt pártok. Ezek egy-egy szegmensét folyamatosan lefedik a pártpalettának, állandó tényezők.

Szintén állandó jelenség a változás, az ad hoc módon létrejövő, sok esetben valamilyen irányú protest magatartást meglovagoló pártok rendszeres feltűnése. Ezek a fentebb említett erőkhöz képest jóval csekélyebb beágyazottsággal, ennek következtében gyengébb túlélési potenciállal rendelkező erők.

Fenti tényezőknek következtében a lettországi pártrendszerre belátható ideig az instabilitás lesz a jellemző, amelyet kormányzati szinten a többé-kevésbé folytonos

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

kormányzati jelenlét, és az alacsony intenzitású törésvonalak következtében az inkább kooperatív politikai magatartás tud kiegyenlíteni.

Irodalom

14. Saeimas vēlēšanas. CVK (2022) <https://sv2022.cvk.lv/pub/velesanu-rezultati> (utolsó letöltés: 2023. július 10.)
- AHVG360 nemzetközi lapszemléje 2023. július 7-én https://hvg.hu/360/20230707_Nemzetkozi_lapszemle_forint_zuhanas_magyar_gazdasagpolitika_Zelenszkij_Radev_vita_orosz_kemek_Svajcban (utolsó letöltés: 2023. július 9.)
- Aivars Lembergs: One of Latvia's richest men is jailed for bribery and money laundering. Euronews (2021) <https://www.euronews.com/2021/02/23/aivars-lemborgs-one-of-latvia-s-richest-men-is-jailed-for-bribery-and-money-laundering> (utolsó letöltés: 2023. július 10.)
- Aldis Gobzems plans to found his own political party; multiple opposition deputies to join it. Baltic News Network (2021) <https://bnn-news.com/aldis-gobzems-plans-to-found-his-own-political-party-multiple-opposition-deputies-to-join-it-220692> (utolsó letöltés: 2023. július 10.)
- Auers, D. (2013): Seven Democrats and a Dictator: Formal and Informal Powers of Latvia's Presidents. In: Hloušek, V. (ed.): Presidents above Parties? Presidents in Central and Eastern Europe, Their Formal Competencies and Informal Power. Brno, Masaryk University, Faculty of Social Sciences, International Institute of Political Science, 191–204. <https://doi.org/10.5817/pc2014-3-252>
- Auers, D. (2015): Comparative Politics and Government of the Baltic States – Estonia, Latvia and Lithuania in the 21th Century. London, Palgrave Macmillan <https://doi.org/10.1057/9781137369970>
- Auers, D. (2018): Populism and Political Party Institutionalisation in the Three Baltic States of Estonia, Latvia and Lithuania. Fudan Journal of the Humanities and Social Sciences, 2018 11: 341–355 <https://doi.org/10.1007/s40647-018-0231-1>
- Auers, D. (2021): Continuity in Change? Latvia's Local Governments after Regional Reform and Local Government Elections. Friedrich Ebert Stiftung <https://static.ism.lv/documents/1am.pdf> (utolsó letöltés: 2023. július 10.)
- Auers, D. (2022): Continuity and change after Latvia's 2022 parliamentary election. LSE Blog <https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2022/10/25/continuity-and-change-after-latvias-2022-parliamentary-election/> (utolsó letöltés: 2023. július 10.)
- Bennich-Björkman, L. – Johansson, K. M. (2012): Explaining moderation in nationalism: Divergent trajectories of national conservative parties in Estonia

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

- and Latvia. *Comparative European Politics*, 2012 10: 585–607. <https://doi.org/10.1057/cep.2011.28>
- Bergmane, U. (2017): The Three Little Oligarchs: Latvia's Corruption Scandal. Foreign Policy Research Institute <https://www.fpri.org/article/2017/11/three-little-oligarchs-latvias-corruption-scandal/> (utolsó letöltés: 2023. július 10.)
- Bergmane, U. (2020): Riga: A New Beginning. Foreign Policy Research Institute. <https://www.fpri.org/article/2020/09/riga-a-new-beginning/> (utolsó letöltés: 2023. július 10.)
- Bērziņa, I. (2023): Latvian PM is the architect of his own government's collapse. *Baltic News Network*. <https://bnn-news.com/opinion-latvian-pm-is-the-architect-of-his-own-governments-collapse-246798> (utolsó letöltés: 2023. július 11.)
- Cabinet Structure Law Latvia (<https://likumi.lv/ta/en/en/id/175919>) (utolsó letöltés: 2023. július 9.)
- Cheskin, A. – March, L. (2016): Latvia's 'Russian left': trapped between ethnic, socialist, and social-democratic identities. In: March, L. – Keith, D. (eds.): *Europe's Radical Left: From Marginality to the Mainstream?* London, Rowman & Littlefield, 231-252.
- Eihmanis, E. (2019): Latvia – An Ever-Wider Gap: The Ethnic Divide in Latvian Party. In: Hutter, S. – Kriesi, H (eds): *European Party Politics in Times of Crisis*. Cambridge University Press, 236-258. <https://doi.org/10.1017/9781108652780.011>
- European Commission for Democracy through Law (2007): Report on Choosing the Date of an Election. Adopted by the Council for Democratic Elections at its 22nd meeting (Venice, 18 October 2007)
- European Parliament Elections 2019. CVK (2019) <https://epv2019.cvk.lv/pub/en/election-results> (utolsó letöltés: 2023. július 10.)
- For Latvia's Development becomes political party with Repse as chairman. *The Baltic Course* (2013) <http://www.baltic-course.com/eng/legislation/?doc=85175> (utolsó letöltés: 2023. július 10.)
- Gudžinskas, L. (2020): Trajectories of Social Democracy in the Baltic Countries: Choices and Constraints. *Politics in Central Europe*, 16(1): 211–230. <https://doi.org/10.2478/pce-2020-0010>
- Holmes, L. (1998): Towards a stabilization of party systems in the post-communist countries? *European Review*, 6: 233–248. <https://doi.org/10.1017/s1062798700003252>
- Homel, L. (2022): Russia's war pushes Latvia's voters to the center. *New Atlanticist* <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/russias-war-pushes-latvias-voters-to-the-center/> (utolsó letöltés: 2023. július 10.)

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

- Ijabs, I. (2009): Latvia. KAS Democracy Report 2009, 135–149.
- Ikstens, J. (2013): Party Regulation in Latvia: A Relative Success. The Legal Regulation of Political Parties Working Paper, 37 July 2013 <http://www.partylaw.leidenuniv.nl/uploads/wp3713.pdf> (utolsó letöltés: 2023. július 9.)
- Katz, R. – Mair, P. (1995): Changing Models of Party Organization and Party Democracy – The Emergence of Cartel Party. *Party Politics*, 1995/1, 5-28. <https://doi.org/10.1177/1354068895001001001>
- Kitschelt, H. (2001): Divergent Paths in Postcommunist Democracies. In: Diamond, L. – Gunther, R. (eds.): *Political Parties and Democracy*. Baltimore and London, John Hopkins University Press, 299-323
- KPV LV leaves government coalition. *The Baltic Times* (2021) https://www.baltictimes.com/kpv_lv_leaves_government_coalition/ (utolsó letöltés: 2023. július 10.)
- Kramer, S. (2022): Latvian Elections: Visions of a Fractured Saeima. Foreign Policy Research Institute <https://www.fpri.org/article/2022/09/latvian-elections-visions-of-a-fractured-saeima/> (utolsó letöltés: 2023. július 12.)
- Latvia Pre-Election Watch: October 2010 Parliamentary Elections. The International Republican Institute <https://www.iri.org/wp-content/uploads/legacy/iri.org/Latvia%20Pre-Election%20Watch,%20October%202010%20Parliamentary%20Elections.pdf> (utolsó letöltés: 2023. július 11.)
- Latvia: Saeima – IPU Archive http://archive.ipu.org/parline-e/reports/2177_B.htm (utolsó letöltés: 2023. július 9.)
- Latvian coalition parties sign Kariņš's government declaration. *Baltic News Network* (2019) <https://bnn-news.com/latvian-coalition-parties-sign-karins-s-government-declaration-196377> (letöltve: 2023. július 9.)
- Latvian Green Party leaves Union of Greens and Parties. *Baltic News Network (LETA)* (2022) <https://bnn-news.com/latvian-green-party-leaves-union-of-greens-and-parties-235426> (utolsó letöltés: 2023. július 10.)
- Latvijas Republika 13. Saeima – Frakcijas https://titania.saeima.lv/Personal/Deputati/Saeima13_DepWeb_Public.nsf/structureview?readform&type=2&lang=LV (utolsó letöltés: 2023. július 10.)
- Lewis, P. G. (2001): *Political Parties in Post-Communist Eastern Europe*. London and New York, Routledge <https://doi.org/10.4324/9780203183380>
- Nakai, R. (2018): Latvia's Same Old Story: the rise of new parties and a never-ending inchoate party system. *Who Governs Database*, The University of Nottingham <https://whogoverns.eu/latvias-same-old-story-the-rise-of-new-parties-and-a-never-ending-inchoate-party-system/> (utolsó letöltés: 2023. július 10.)

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

- New party gets new name. Eng.LSM.lv (Latvian Public Broadcasting) (2016) <https://eng.lsm.lv/article/politics/politics/new-party-gets-new-name.a188051/> (utolsó letöltés: 2023. július 10.)
- Nikolenyi, Cs. (2014): *Institutional Design and Party Government in Post-communist Europe*. Oxford, Oxford University Press <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199675302.001.0001>
- Nissinen, M. (1999): *Latvia's Transition to a Market Economy – Political Determinants of Economic Reform Policy*. London, New York, Palgrave Macmillan https://doi.org/10.1057/9780230372559_12
- Politico Poll of Polls - Latvia <https://www.politico.eu/europe-poll-of-polls/latvia/> (utolsó letöltés: 2023. július 10.)
- Rules of Procedure of the Saeima (Latvia) <https://www.saeima.lv/en/about-saeima/work-of-the-saeima/rules-of-procedure/> (utolsó letöltés: 2023. július 9.)
- Saarts, T. (2011): *Comparative Party System Analysis in Central and Eastern Europe: the Case of the Baltic States*. *Studies of Transition States and Societies*, 3(3): 83–105. <https://doi.org/10.58036/stss.v3i3.86>
- Saarts, T. (2016): *The Ethnic-Colonial Communist Legacy and the Formation of the Estonian and Latvian Party Systems*. *Trames*, 20(70/65), 2: 115–143. <https://doi.org/10.3176/tr.2016.2.02>
- Sartori, G. (2005): *Parties and Party Systems – A Framework for Analysis*; ECPR Press
- Tóth L. (2021): *Kormányzati stabilitás Kelet-Közép Európában – doktori értekezés*. ELTE Politikatudományi Doktori Iskola <https://doi.org/10.15476/elte.2021.130>
- Unity may become New Unity; Kariņš may become prime minister candidate. *Baltic News Network* (2018) <https://bnn-news.com/unity-may-become-new-unity-karins-may-become-prime-minister-candidate-183628> (utolsó letöltés: 2023. július 11.)
- van Biezen, I. (2003): *Political Parties in New Democracies – Party Organization in Southern and East-Central Europe*. Palgrave Macmillan <https://doi.org/10.1057/9781403937858>
- What are the most likely Latvian coalition models? Eng.LSM.lv (Latvian Public Broadcasting) (2022) <https://eng.lsm.lv/article/politics/politics/what-are-the-most-likely-latvian-coalition-models.a476335/> (utolsó letöltés: 2023. július 10.)
- Who are the main disinformation spreaders in Latvia and how do they support themselves? Re: *Baltica* (2021) <https://en.rebaltica.lv/2021/12/who-are-the-main-disinformation-spreaders-in-latvia-and-how-do-they-support-themselves/> (utolsó letöltés: 2023. július 10.)